

LIBERTATE ȘI EXISTENȚIALISM

Prof. Claudia BUDA

Colegiul Național Mihai Eminescu, Baia Mare, Romania

muza_claudia@yahoo.com

ABSTRACT: Liberty and existentialism.

Existentialism emerged as a reasoned inquiry in philosophy that explores the problems of human existence, the purpose and meaning of life, and the value of human existence. The themes of existentialism include freedom, authenticity, facticity, the notion that existence precedes essence, absurdity, anguish, despair, and subjectivity, to mention a few. However, there is a general notion that existence precedes essence is the first principle of existentialism.¹

Keywords: *authenticity, freedom, existentialism, essence, political, facticity.*

Omul contemporan, omul post-modern, adică omul estetic al lui Kierkegaard, așa cum îl identifică spre exemplu Kevin Nobel într-un articol recent, beneficiar al societății de consum, trăiește la adăpostul acestui vertij al realității, o lume a semnelor care ascunde realul și care îl ține la o distanță protectoare de realitate. Îi sunt protejate (în fapt, adormite) interesul genuin, responsabilitatea, implicarea conștientă și reacțiile morale. Cuvintele lui Baudrillard sunt edificatoare în acest sens: „Relația consumatorului cu lumea reală, cu politica, cu istoria, cu cultura nu este aceea a interesului, a investiției, a responsabilității angajate – dar nici cea a indiferenței totale: este cea a curiozității. Conform aceluiași raționament, putem spune că amploarea consumului, așa cum am definit-o aici, nu este aceea a cunoașterii lumii, dar nici a ignoranței totale: este aceea a falsei cunoașteri.”

Consumul țintește spre această fericire de circumstanță care este aplanarea tensiunilor. Fericirea (de circumstanță), înțeleasă ca aplanare a tensiunilor, reprezintă de fapt o stăruință în disperare. Am putut vedea că disperarea poate fi depășită tocmai prin asumarea contrarietății între cuplurile de tendințe existențiale (libertate / necesitate etc.), prin menținerea

---

¹ Sartre, J. P., *The Humanism of Existentialism*, în C. G. Guignon & D. Pereboom (2.), *Existentialism Basic Writings*, 1957, pp. 290-308.

tensiunii, nu prin aplanarea ei. În termenii lui Kierkegaard, aplanarea tensiunii ar însemna exagerarea unuia dintre termenii sintezelor care definesc omul. Tensiunile se aplanează atunci când omul devine preocupat în mod deosebit fie de aspectele materiale ale existenței, de consumul în sine și de relaționarea cu obiectele, fie în mod exclusiv de propria libertate și bunăstare.

În principiu, cadrul în care discută Kierkegaard despre libertate este unul metafizic. Stadiul ultim al existenței, stadiul libertății autentice este cel religios, creștin.² Astfel, sinele autentic nu este definit de apartenența la un grup / mulțime / public, nici de vreo ideologie politică, ci are în vedere doar capacitatea omului de a face saltul credinței și, astfel, de a depăși disperarea. Totuși, Kierkegaard coboară foarte mult la nivelul existenței concrete, sociale, dacă este să ne gândim la diversitatea formelor disperării și la analiza sa minuțioasă a unor tipare existențiale. Esența acestor analize este distincția dintre individ și mase / public și diferențele sesizate de Kierkegaard la nivelul conștiinței de sine, a gradului de responsabilitate individuală, a asumării existențiale, a înțe legerii de sine ca individ, nu ca membru numeric al unui anumit grup, care doar aderă la un set de reguli și care acceptă din oficiu o anumită ordine (socială, politică, religioasă).

Existențialismul ateu, reprezentat în principal de J.-P. Sartre, privește individul ca fiind prin excelență liber. Prin această libertate consubstanțială se înțelege permanenta existență a cel puțin două opțiuni suplimentare aflate oricând la îndemâna noastră, în orice alegere aparent supusă constrângerilor definitive. Nimic nu este impus, deoarece mai există în ultimă instanță, întotdeauna, soluția alternativă a abandonului sau cea a sinuciderii. (Sartre exemplifică, în *Ființa și neantul*, prin cazul unui recrut care ar fi mobilizat în război, fiind deci obligat să ucidă: de fapt, obligația este doar una aparentă, deoarece în realitate el mai are la îndemână cel puțin două opțiuni: dezertarea sau sinuciderea. Prin urmare, dacă cineva a ucis în război, este pentru că a ales să ucidă. Suntem, ca atare, perfect responsabili pentru fiecare din alegerile vieții noastre, având totdeauna posibilitatea alegerii, iar punctul de vedere contrar, al permanentelor justificări și contextualizări, este punctul de vedere al relei-credințe).

---

2 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Libertatea religioasă – temelie a demnității umane", în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, București, Casa de editură "Viață și Sănătate", 2013, pp. 210-215.

Din noțiunile de libertate și responsabilitate (condiții necesare în viziunea lui J. P. Sartre pentru ceea ce el numește, în „Existențialismul este un umanism”, „o existență autentică”) decurg unele directive morale. Însă conștiința unei vieți autentice este posibilă pe măsură ce ne detașăm de definirea noastră ca identitate prin ochii celorlalți. Astfel se ajunge la un paradox: „privirea” celorlalți ne reifică, ne transformă în obiect al reprezentării, o reprezentare de care depindem și de care suntem rareori responsabili („Infernul sunt ceilalți” - J.-P. Sartre, *Muștele*). Soluția dată de Sartre acestei probleme constă în asumarea libertății, în respingerea naturii (*physis*) și a punctului de vedere esențialist care definește indivizii ca esențe imuabile. Individul trebuie definit existențial și istoric, în raport cu devenirea sa și cu totalitatea actelor și a alegerilor sale.

Faptul că existăm într-o astfel de lume are consecința că libertatea noastră este condiționată de situarea noastră în lume. Că sunt un muncitor sau un burghez nu depinde de un pretins determinism riguros, cum este cazul celui susținut de Marx, pentru că proiectele mele revoluționare sau conservatoare sunt motivate de modul de comunicare cu lumea și astfel de societatea în care trăiesc. Nu sunt muncitor sau burghez, deși îmi vând munca unui patron (care mă plătește prost) sau pentru că sunt solidar cu aparatul capitalist. Nu devin muncitor sau burghez în ziua în care am decis să văd istoria ca fiind o continuă luptă de clasă. Merleau-Ponty susține în schimb că mai întâi „exist ca muncitor” sau mai întâi „exist ca burghez”, iar proiectele mele revoluționare sau conservatoare, precum și judecățile mele explicite sunt motivate de modul acesta de comunicare cu lumea, precum și de societatea în care trăiesc.

Libertatea³ este realizată numai prin relația cu ceilalți duce la depășirea dihotomiei dintre a fi pentru sine (care este ființa conștiinței) și a fi în sine (adică ființa lucrurilor). Deoarece nu există nici determinism absolut și nici alegere absolută, conchide Merleau-Ponty, omul nu este nici conștiință pură, nici lucru pur. Inițiativele noastre și situațiile pe care le-am ales ne poartă odată asumate într-un fel de stare de grație, fiind imposibilă delimitarea situației pe de o parte și a libertății pe de altă parte. Exemplul pe care îl aduce autorul Fenomenologiei percepției este celebru: să ne gândim la o persoană torturată de la care se încearcă obținerea numelor camarazilor de

---

3 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp.215-218.

luptă. Decizia sa de a nu-și trăda camarazii nu este o decizie solitară, fără nici un element de sprijin. Cel torturat se simte încă împreună cu oamenii⁴ săi, este încă angajat în lupta lor comună. Poate că el s-a pregătit luni de zile sau chiar ani pentru această ocazie în care va rezista torturii.

Alegerea de a nu vorbi presupune ceva preliminar, ceva din trecut care face posibil un eveniment prezent. Acest angajament preliminar este marca transcendentalității (în sensul principal al acestui termen, de ceea ce precede și face posibil), în acest fel alegerea nefiind absolută. În condițiile în care alegerea nu este absolută, este evident că nici libertatea nu este absolută. Temeiul acestei importante idei este de găsit în relația ce există între libertate și temporalitate: o alegere din prezent este marca unui angajament preliminar, ce trimite așadar la trecut. Acel trecut era la rândul său marca unui angajament mai vechi și așa mai departe. Apare acum următoarea problemă: până unde merge înapoi în timp acest joc al libertății și al alegerii?⁵ Dacă se va susține că până în momentul prim al existenței noastre, este greu de înțeles ce vrea să spună asta, pentru că acel prim angajament nu era în nici un fel rodul alegerii noastre, ci după cum am văzut deja, lumea ne-a ales pe noi, ceilalți ne-au ales pe noi.

Un aspect interesant al teoriei libertății, și al răspunsului lui Merleau-Ponty adus problemei libertății, îl constituie tratarea obstacolelor ivite în calea libertății. Am văzut că deși există libertate, deși există posibilitatea unei alegeri libere în orice moment al vieții, această alegere este marca unui angajament anterior. Nu vom fi, așadar, surprinși să constatăm că obstacolul ce imi poate limita libertatea de acțiune nu depinde în mod absolut de ceva din afara mea, ci depinde de mine și de proiectele mele: libertatea este cea care face ca obstacolul să apară în calea ei.⁶ Dacă îmi propun să trec un munte, acest obstacol este creația mea, este alegerea mea. Dacă îmi spun, după ce am început urcușul, că este imposibil să-l trec, și astfel că trebuie să mă întorc, și acest atribut al muntelui este rodul unei alegeri, rezultând din proiectul meu. Vedem cum atributele pe care

---

4 Merleau-Ponty, Maurice, *Fenomenologia percepției*, traducere de Ilieș Câmpeanu, Georgiana Vătăjelu, Oradea, Aion, 1999, pp. 515-516.

5 Ioan-Gheorghe Rotaru, "A look at how the concept of human rights has evolved over time", în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874.

6 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnită-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 214-215.

le asociem obstacolelor nu sunt atribute intrinseci ale obiectelor, ci mai degrabă calificative ale mele. Nu sunt proprietăți obiective ale obstacolului, ci sunt proprietăți subiective.

Aceste trăsături ale obstacolelor, ce depind de subiectivitate și de limbaj, nu elimină situarea în care mă aflu atunci când iau o decizie. Mă pot situa ca subiect gânditor fie pe Sirius, caz în care un munte îmi apare ca fiind mic, fie pe suprafața Pământului, caz în care muntele îmi apare ca fiind mare. Cu toate acestea, după Merleau-Ponty există un eu natural ce nu părăsește situația sa terestră și care schițează fără încetare valorizări absolute. Proiectele mele de ființă gânditoare sunt construite pe aceste valorizări, astfel încât dacă mă hotărâsc să văd lucrurile din punctul de vedere al sistemului solar Sirius, recurg tot la experiența terestră pentru a-mi pune în practică decizia. Voi spune în acest fel că munții Alpi sunt un mușuroi de cârțiță. Legătura profundă ce există între libertate și situarea mea în lume arată imposibilitatea existenței unei ierarhii a actelor libere, imposibilitatea diminuării sau amplificării gradului de libertate. Nu se poate concepe că unele acțiuni sunt libere iar altele determinate. Libertatea rămâne întregă chiar dacă în fiecare moment al existenței ne redefinim în funcție de alegerile bune sau rele pe care le facem.

Libertatea în sens ontologic⁷, așa cum este conturată în *Ființă și neant* (1943), are următoarele caracteristici definitorii:

1. În cazul oamenilor există o condiționare reciprocă între ființă și acțiune: a fi înseamnă a acționa, iar a înceta să acționezi înseamnă a înceta să fi.

2. Dar dacă realitatea umană este acțiunea, atunci este evident că determinarea de a acționa este ea însăși acțiune. Libertatea poate fi caracterizată la Sartre, din acest punct de vedere, nu ca fiind a obține ceea ce dorești, ci mai degrabă prin tine însuși a te determina să dorești.

3. Actul trebuie definit cu ajutorul unei intenții, pentru că intenția este structura fundamentală a realității umane.

4. Deoarece intenția este o alegere a scopului și deoarece lumea ni se arată dincolo de comportamentul nostru, alegerea intențională a scopului ne revelă lumea. Lumea ni se arată într-un fel sau altul în funcție de scopul urmărit de noi.

---

7 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, p.34.

5. Dacă datul nu poate explica intenția, este necesar ca intenția să realizeze o ruptură cu datul. Deși este evident că libertatea cere un dat, Sartre consideră că libertatea este concepută numai ca anihilare a datului.

6. Cum ființa nu găsește nici un ajutor, nici un sprijin în ceea ce a fost, pentru-sinele este liber și poate cauza existența unei lumi, deoarece pentru-sinele este ființa care trebuie să fie ceea ce a fost în lumina a ceea ce va fi.

Astfel, libertatea pentru-sine apare ca fiind ființa sa. Dar această libertate nu este nici un dat, nici o proprietate, și poate exista numai prin faptul de a se alege pe sine. Libertatea pentru-sine este întotdeauna angajată; este în afara discuției o libertate ce ar putea fi nedeterminată și care ar putea să preexiste alegerii sale.

Bibliografie selectivă

- BAUDRILLARD, Jean, *Societatea de consum. Mituri și structuri*, Comunicare.ro, București, 2008.
- DOUGLAS, Mullen, John, *Kierkegaard's Philosophy*, University Press of America, inc., Boston, London, 1995.
- HAAR, M., *Heidegger și esența omului*, București, Humanitas, 2003.
- HEIDEGGER, M., *Ființă și timp*, București, Humanitas, 2003.
- IONUȚ BÂRLIBA CARLISLE, Claire, „How to be A human Being in the World”, în K. Brian Söderquist, René Rosfort & Arne Grøn (eds.), *Kierkegaard's Existential Approach*, De Gruyter, 2017, pp. 113-130.
- KIERKEGAARD, Søren, *Boala de moarte*, București, Humanitas, 2006.
- MERLEAU-PONTY, Maurice, *Fenomenologia percepției*, traducere de Ilieș Câmpeanu, Georgiana Vătăjelu, Oradea, Aion, 1999, pp. 515-516.
- MILL, J.St., *Despre libertate*, București, Humanitas, 2005.
- POPPER, Karl R., *The Open Society and Its Enemies*, Princeton University Press, 2020.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “A look at how the concept of human rights has evolved over time”, în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Libertatea religioasă – temelie a demnității umane”, în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, București, Casa de

editură "Viață și Sănătate", 2013, pp. 210-215.

- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
- ✦ SARTRE, J.P. *L'etre et le neant*, Paris, Gallimart, 1943.